

# Universitätsbibliothek Wuppertal

## **Danielis Chamieri Delphinatis Panstratiæ Catholicæ, sive Controversiarvm De Religione Adversvs Pontificios Corpvs.**

Tomis quatuor distributum. : cum indicibvs necessariis.

De Canone Fidei

**Chamier, Daniel**

**Frankfurt, 1627**

Liber decimus, De legendis scripturis

---

**Nutzungsrichtlinien** Das dem PDF-Dokument zugrunde liegende Digitalisat kann unter Beachtung des Lizenz-/Rechtehinweises genutzt werden. Informationen zum Lizenz-/Rechtehinweis finden Sie in der Titelaufnahme unter dem untenstehenden URN.

Bei Nutzung des Digitalisats bitten wir um eine vollständige Quellenangabe, inklusive Nennung der Universitätsbibliothek Wuppertal als Quelle sowie einer Angabe des URN.

[urn:nbn:de:hbz:468-1-907](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:468-1-907)

LIBER DECIMVS.  
DE CANONE.

QVI  
DE LEGENDIS SCRIPTVRIS.

Caput Primum.

DE LEGENDIS SCRIPTVRIS STATVS CONTROVERSIÆ.



Hactenus prima pars laboris est exacta in Canone per seipsum considerato. Sequitur, ut, quis sit eius inter Christianos vsus, inquiramus. Hunc ponimus consistere primo in legendis, deinde intelligendis Scripturis. Delectione agendum prius. Vbi quaeritur, an sit librorum sacrorum lectio omnibus permittenda.

II. Huic disputationi, hactenus, quod viderim, idem locus assignatus fuit, qui alteri de vertendis. Sed nobis utilior visa separatio: quandoquidem sua isthæc habeat propria rationum momenta: tum autem altera isti inni-

tatur. Disputarunt Papistæ: Bellarminus de Verbo Dei lib. 1. capitib. postremis duobus. Hosius Cardinalis Dialogo de Communionem sub vtraque specie, Coniugio Sacerdotum: & Sacro in vulgari celebrando. Petrus Lizetus Dialogo de Sacris libris in vulgare eloquium minime vertendis. Petrus Sutor de Tralatione Bibliæ, capite vltimo, Ioannes Arboreus, Theosophiæ lib. 8. c. 11. Stapletonus in Relectione Controuers. 5. q. 3. art. 4. Costerus Apologia 1. contra Gomarum. Ioannes à Bononia extremo libro de Æterna Dei prædestinatione. Salmero in 1. ad Corinth. disp. 30. Andradius Defensionis Tridentinæ libro 4.

III. Catholici vero, Guillelmus Withakerus Disp. de Sacra Scriptura, q. 2. p. 2. Sibrandus Lubbertus de Principiis lib. 3. c. 5. & seq. Egidius Hunnius, Franciscus Iunius, Lambertus Danæus contra Bellarminum. Kimedontius lib. 6. de Verbo scripto. Ioannes Urbanus contra postrema duo capita Bellarmini lib. 2. de Verbo Dei.

IV. Costerus quaeri ait, sit-ne omnibus passim doctis pariter & indoctis hac ratione permittenda Scripturarum lectio, ut se iudices earum constituent, hoc est, ut eas pro suo quisque iudicio interpreteretur, atque ex eis, quæ suo sensui sapiunt, dogmata colligant. At nos potius, Apagere, inquit, rã scelestam audaciam. Nam, hanc quis vel audiens non horreat? Certe Catholici facile respondebunt vno omnes ore, nulli neque docto, neque imperito, neque laico, neque clerico, id vllò vnquam modo concedendum: eos potius, quouis supplicio dignos, qui sibi quicquam huiusmodi vel tantillũ arrogant. Quos si illos Costerus nouit, nobis certe volentibus faciet, si cõstanter impugnet, si fortiter debellet: ne nostras quidẽ operas recufaturis, si non profectu Iesuitico dedignetur in partẽ rã vtilis laboris socios admittere. Sed nõ videtur in quen quã tam male lymphatum incurrisse: imo potius scdissime peccare, & quidem de industria in constituendo statu: vsus Sophistarum artificio, qui solent suam malam causam declinantes, ad vicinam aliquam diuertere gratiorem, in qua cum omnium plausu triumphent, referentes, vt est in Proverbio, Salmacida spolia, sine sudore & sanguine.

V. At nos duplicem quaestionem distinguimus, vnã de lectione Scripturæ, alteram de eiusdem interpretatione: quarum illam nunc suscipimus explicandam: hanc vero suum in locum differri iubemus: quo cum deuentum fuerit, si quicquam cuiquam, siue docto, siue imperito concedimus, quod non multis parasangis recedat ab hac insana licentia, poterat suo iure Costerus impugner.

VI. Stapletonus enumerat opiniones quinque: quarum quatuor reiecit, in quinta acquiescit: Eas operæ pretium sit considerare, non enim de nihilo est tam curiosa diligentia. Prima est eorum, qui existimarunt Sanctarum Scripturarum in vulgari lingua lectionem populo fideli, esse prorsus & semper concedendam: idque promiscue absque vlla exceptione, tanquam rem simpliciter saluti necessariam. Secundo, dicentium Scripturas sacras si non ex necessitate finis, saltem ex diuina ordinatione, & ex præcepti necessitate, populo fideli communes esse debere: fuisse enim à Spiritu Sancto datas, nõ solis Ecclesiasticis, aut doctis viris, sed etiam quibusuis fidelibus, ideoque sine graui iniuria illis non posse denegari. Tertia eorum, qui iudicarunt saltẽ per se & communiter expedire, tanquam diuino honori, & fidelium saluti simpliciter cõuenientius, vt in vulgari lingua Scripturæ fidelibus tradantur: etsi secundum quid, & in calu, illarum lectio possit esse noxia: neque enim propter seu paucos seu multos, vel indoctos vel instabiles, tot bonos & pios fideles saluberrima illa lectione fraudandos esse. Quarta rigidorum quorundã fuit, qui ex zelo magis quam scientia, lectionem Scripturarum in vulgari laicis prorsus & omnino interdendam existimarunt, quia plerique ea, magna cum sua & aliorum pernicie, abusi sint. Quinta eorum est, qui nec in vniuersum prohibent, nec in vniuersum probant: sed aliquando vel in pace Ecclesiæ, quoad certas partes morales & historicas: vel grassantibus hæresibus, etiam quoad totam Scripturam: sed propter corruptas hæreticorum translationes in vulgare, non nisi quibusdam tantũ. id est, certa regula præscripta, vt quibus ordinarij Pastores id expedire iudicabunt, non autem pro-

miscue omnibus vulgarem aliquã Scripturæ editionẽ pie & vtiliter concedi posse existimarunt. Et hac est, inquit Stapletonus, vera & sana sententia.

VII. Videtur habuisse præ oculis Regulam quartam Indicis librorum prohibitorum, editi primum auctoritate Pij quarti, post à Sixto quinto aucti, ac demum à Clemente octauo recogniti: quæ etsi non scinditur in tam varias distinctionum ambages, tamen postremam sententiam firmat. Cum experimento manifestum sit, si sacra Biblia vulgari lingua passim sine discrimine permittantur, plus inde ob hominum temeritatem detrimenti, quam vtilitatis orti, hac in parte iudicio Episcopi, aut Inquisitoris stetur, vt cum consilio Parochi, vel Confessarij Bibliorum à Catholicis autoribus versorum lectionem in vulgari lingua eis concedere possint, quos intellexerint ex huiusmodi lectione non danum, sed fidei atque pietatis augmentum capere posse, quam facultatem in scriptis habent. Qui autem absque tali facultate ea legere seu habere presumpserit, nisi prius Bibliis Ordinario redditis, peccatorum absolutionem recipere non possit.

VIII. Sed Stapletoni tamen diligentia, est quod gratias agamus, quæ interiora Papistæ feueritatis arcana reclusit. Et docuit apud id genus hominum quæcunque tandem præterdatur verborum clementia, tamen nullo vnquam tempore totas Scripturas permitti omnibus laicis. Nam &, cum totas videntur permittere, distingui mandant non solum tempora, sed etiam personas. Tempora, vt permittantur grassantibus quibusdam hæresibus: alias minime: Personas, vt ex iudicio Ordinarij & Confessoris. Quare, neque cum nulla grassantur hæreses, censent totas cuiquam permittendas: neque alias, nisi paucis. Cum vero omnibus spem faciunt permissionis, tum non tempora solum distinguunt, sed & Scripturæ membra distrahunt: vt cõpax est ab hæresibus alta, laicos Scripturas degustare pati possint, at non integris latari: sed de ea tantum parte, quæ mores solos, historiae recitat, delibare non nihil: at format, quæ fidei mysteria proponit, & explicat, hæc partem seponi volunt: aliique temporibus reponi, & personis. Vt merito mirari quis possit, quæ fronte dixerit noster Apostata Ferrarius Antichristi c. 18. suos iam Catholicos scire, posse abs se legi Scripturam, quoties liber: nisi forte, ex quo factus est Apostata, nouum quoddam finxerit Catholicorum genus.

IX. Vide quid superstitio faciat in Ecclesia. Idẽ certe, quod in Republica tyrannis. Hæc n. adeo suspicax est omnium, siue ipsius diffidens, vt à suis ciuib. semper timeat. Itaque arma non patitur cuiuslibet esse in vsu: ne in altissima quidem tranquillitate: sed eximia suis satellitibus: nisi forte in solempni pompa & ostentationis solius causa: neque ea quidem omnis generis, sed selecta abs se: vt quæ fastus aliquid habere possint, timoris minimũ adferre.

X. Quin vt & illud non dissimulenter prætereundum: hanc ipsam tam timidam, tam cautam, tam tenuem permissionem, non esse de omnium consensu: sed mirissimorum quorundam, atque adeo eorum de clero, qui, suo magno beneficio, plebem paulatim suam conatur facere. Nã qui rigidi sunt, & antiquæ seueritatis Catones, haud aliter putent consulum Papistæ fidei, nisi interdicta prorsus lectione, vt ille olim Capitolium non separauit securum, nisi funditus deleta Carthagine æmula.

XI. Non defuit tamen (vt nihil dissimulem) qui liberalior videri voluerit. Is est Andreas Vermadius Iesuita, scriptis ad Iustum Baronium, nondum tamen Baronium, sed adhuc Caluinum, id est, nondum eurato familiaris nomine bene Apostatam: sed tantum apostaturientem. Locum describo ex Epist. 2. lib. 1. Epistolarum sacrarum Duplex esse genus hominum Christianorum: alterum quod præiudicato iam errore occupatum, eo sua legenda Scripturæ studia refert, vt erroris quo imbutum est, fulcimenta corrodai: Et non tam ex communi Ecclesiæ consensu, quam suo iudicio per affectum corrupto sententiam sibi Scripturæ confingat: Alterum vero, quod mente sincera, ac humiliter, riuus Ecclesiæ, quæ proprio iudicio consensens, eo seadua lectione progreditur, vt sig natam ante à Patrib. Scripturæ sententiam firmiter insistat. Atque hoc ipsum esse genus hominum dicimus, quod secum simul ac vtiliter sacram paginam potest euoluere.

XII. Huius, quisquis ille tandem sit, neque enim aliunde mihi quam ab hac Epistola cognitus, videtur mihi sententia longe alia esse, ab iis quas audiimus: si tamen is suam totam sententiam dixerit. Primum enim non agit de inhienda, permittenda ve lectione, sed tantum de vtilitate, deinde, neque tempora distinguit, neque particulas discerpit: sed personas tantum disparat, ex variis affectibus. Et vero, nihil in eo est quod reprehendi possit. Res ipsa testatur abuti non paucos illo tanto beneficio: & abuti sua propria culpa: & vt plurimum ex præiudicio insidentis animo opinionis, quæ ad lectionem rapere fatagit: & quæ non potest, respuit. Quare isto cum Iesuita si mihi res sit, vix verbum opposuerim, nisi, si pauca excipias, quæ de Ecclesiæ balbutiunt: pertinentia tamen potius ad controuersiam de Interpretatione, suo loco non omittebam.

XIII. Porro ex eo sententiarum numero viderit Stapletonus, vtrum primã alicunde bona fide desumpserit, an suo potius commodo finxerit: quomodo solent Sophistæ aduersus sententias verbis incommodissimis asperare, vt nulla eis supersit boni & æqui facies. Nos certe ab ea longissimo separati sumus intervallo. Illud enim de absoluta & simplici necessitate lectionis, qui possumus agnoscere, qui seimus, & aliquando nullas fuisse Scripturas quæ legi





interpretatione legentis intellexit glossa ordinaria. Sicut ergo (inquit) Prophe-

XVII. Præterea, comparat Petrus suam prædicationem sermoni Prophe-

XVIII. Præterea Claudus Guillaudus Sorbonicus ita locum exponit,

XIX. Apocalypsis 1. Beatus qui legit, & audit verba prophetie huius,

CAP. IV.

Patrum testimonia de legendis Scripturis.

I. Sed amplissimam victoriæ materiam præbet nobis perpetua Christia-

II. Clemens vulgo Romanus Constitutionum lib. 1. qui inscribitur de

III. Cyprianus in libello de Spectaculis, Scripturis Sacris incumbat

IV. Origenes in Leviticum homil. 9. Optamus, ut operam detis, non solum in

conqueri de infirmitate carnis. Idem in 12. caput Epistolæ ad Rom. Renouari

V. Eusebius Casariensis de Præparatione Euangelica lib. 12. statim initio;

VI. Basilus in Psalmum 1. πάντα ῥηθὴ ἡ πνεύματος καὶ ἀφελίμος, ἀλλὰ τὸ

VII. Gregorius Nazianzenus in oratione funebri Gorgoniam sororem

VIII. Ephraim, homilia de Patientia & consummatione huius seculi

IX. Cyprianus Hierosolymitanus Catechesi 4. φιλομαθὴς ἐπιγινώσκων

X. Ambrosius libri de Paradiso c. 12. Gentilis quidam est, ad fidem tendit



In manus sumite, & utilitatem in illis positam magno studio suscipite: inde enim plurimum lucri nascitur: primum quidem, ut lectione lingua reformetur: deinde anima pennas assumit, & elevatur, imbareque solis iustitia illustratur: perque tempus illud ab immandarum cogitationum illecebris liberatur, multa quiete ac tranquillitate fruens. Insuper, quod ad augendas vires corporis sensibilis ille cibibus facit, id anima lectio praestat. Spirituale enim alimentum est, & fortiter red- dit animam, & constantiorem, & magis philosophicam, non permittens, ut à cogitationibus absurdis capiatur, sed leuem & alatum faciens in caelum ipsum, ut dicitur, transfert. Tantum igitur lucrum, oro, ne per negligentiam amittamus, sed etiam domi vacemus diuinarum Scripturarum lectioni. Admiremur hoc loco, quomodo Spiritus distet Papistarum, à Chrysostrami Spiritu. Ille vix potest tibi satisfacere in enumerandis commodis lectionis sacrae, per omnes Chri- stianae vitae partes: illi contra hoc sibi pensum allumpserunt, ut hanc eandem lectionem incommodis obtruant. Adeo ut quemadmodum hic vix quicquam illa vtilius animae proponit: ita illi nihil non modo inutile, sed ne damnum quidem possint pingere, ut paulo post videbimus.

XXII. In Matthaeum homilia 1. hortatur plebem, ut prius legat, quae erant à se publice explicanda: ὡς ἐπεὶ οὐκ ἔστιν ἁρμόδιον ἡμῶν ἀνὰ τὴν ἀποστολήν, ὡς καὶ ἐπὶ τῶν ἀδελφῶν ἡμεῶν περὶ τὴν ἐκείνων ἀποστολήν, οὐκ ἔστιν ἁρμόδιον ἡμῶν ἀνὰ τὴν ἀποστολήν, ὡς καὶ ἐπὶ τῶν ἀδελφῶν ἡμεῶν περὶ τὴν ἐκείνων ἀποστολήν. Vt autem sit facilius tractatus, rogatus & hortatus (quod & in aliis scripturis fecimus) ut & praecipientes legatis eam lectionem scripturam, qua nobis erit explicanda; ut lectioni lectio viam struat, quod in Eunuchio illa factum est, & nobis minuat labor. Homilia 2. illi vehementer increpatur, qui in ediscendis sacris literis se praebent focordes: Et, ἀδελφοὶ τῆς ἐκκλησίας, ἐπεὶ ἡμεῖς ἵνα μὴ ὡς τῶν ἁπλοῶν ἀδελφῶν ἡμεῶν περὶ τὴν ἀποστολήν, οὐκ ἔστιν ἁρμόδιον ἡμῶν ἀνὰ τὴν ἀποστολήν, ὡς καὶ ἐπὶ τῶν ἀδελφῶν ἡμεῶν περὶ τὴν ἐκείνων ἀποστολήν.

XXIII. Ioannem homilia 32. ἀσχημένον τὴν ψυχὴν, καὶ ἐσθρῖαν ἀποστρέφοντα ἀπὸ τῆς ἀποστολῆς, καὶ ἀποστρέφοντα ἀπὸ τῆς ἀποστολῆς, καὶ ἀποστρέφοντα ἀπὸ τῆς ἀποστολῆς. Quamam vero est horum criminum excusatio? Non sum (inquit) monachus, sed & uxorem habeo, & filios, & domum curare oportet. Enimvero hoc illud est, quod omnia quasi quadam peste corrumpit: quod illis solis existimetis conuenire lectionem diuinarum Scripturarum, cum sit vobis multo magis necessaria. Iis enim, qui versantur in medio: quique vulnera quotidiana excipiunt, maxime opus est medicamentis. Et paulo post, ἡμεῖς οὐκ ἔστιν ἁρμόδιον ἡμῶν ἀνὰ τὴν ἀποστολήν, ὡς καὶ ἐπὶ τῶν ἀδελφῶν ἡμεῶν περὶ τὴν ἐκείνων ἀποστολήν.

XXIV. Praefatione in Epistolam ad Romanos valde conqueritur, quod Paulum non omnes ita nouerint, ut nosse oportuit. τὸ πρῶτον δὲ λέγουσιν (inquit) ἡμεῖς οὐκ ἔστιν ἁρμόδιον ἡμῶν ἀνὰ τὴν ἀποστολήν, ὡς καὶ ἐπὶ τῶν ἀδελφῶν ἡμεῶν περὶ τὴν ἐκείνων ἀποστολήν. Quae quidem non inquit, sed propterea quod nolumus assidue hunc sanctum versare. Et paulo post, cum negasset proprii ingenii viribus se ea didicisse quae sciret: ἡμεῖς οὐκ ἔστιν ἁρμόδιον ἡμῶν ἀνὰ τὴν ἀποστολήν, ὡς καὶ ἐπὶ τῶν ἀδελφῶν ἡμεῶν περὶ τὴν ἐκείνων ἀποστολήν.

XXV. Denique totum hunc sermonem claudit in haec verba, Magna aduersus peccatum munitio est Scripturarum lectio: magnum praecipuum, & fundamentum barathrum, Scripturarum ignorantia: magna salutis perditio, nihil scire ex diuinis legibus. Ea res est, haereses peperit, ea vitam corruptam inuexit, hoc sensum deorsum misit omnia. Nam fieri non potest, non potest, inquam, fieri, ut quis sine fructu discedat, qui assidue et attentaque Scripturarum lectione fruatur. Notatu dignum epiphemata. Iesuitarum omnium malorum fontem impuram lectioni-Scripturarum: Chrysostramus ignorantia. Illi haereses inde maxime oriri clamant, quum à quolibet sacri libri voluntant: hic vero eas ipsas asserit inde potius generari, quum Scripturae non euoluuntur. Deus bone! tantumne immutatam Christianitatem! Lepide ad huius loci marginem Erasmus annotauit, & eaque verba, quae notationibus Scripturarum haereses impurant: At nunc (inquit) excludit haereses. Non infulso farcasino Papistis insultans: nunc noua fraude opponentibus Indices expurgatorios: ut Tyrannide vincatur quando ratione non possunt.

nita oriuntur mala, scilicet, ab ignorantia Scripturarum. Hinc pullulant ut plurimum hereon pestes: hinc vita negligentior acta: hinc inuitiles labores. Quemadmodum enim, qui hac luce destituntur, recta incedere nequeunt: sic, qui ad radios diuinarum Scripturarum oculos non intendunt, eos necesse est multa iubin de peccare, tanquam in tenebris densissimis ambulantes.

XXIV. Sed nusquam aut copiosius, aut vehementius hoc egit negotium Chrysostramus, quam concione 3. de Lazaro. Primo monet plebem, ut textum, quem esset interpretaturus praecuiens legat apud se. Crebro (inquit) vobis praedicimus multis ante diebus argumentum, de quo sumus loquuturi, vobis in medio diebus sumpto libro, perpenisaeque rei summa tota, postea tuam intellexeritis, quia dictum sit, quid resset dicendum, mentem uestram instructiorem reddatis ad audienda quae post differuntur.

XXV. Tum, sumpta de occasione, longius progressus in ea lectione commendenda. Itaque semper hortor (inquit) & hortari non desinam, ut non hie tantum attendatis iis quae dicuntur, verum etiam, cum domi fueritis, assidue diuinarum Scripturarum lectioni vacetis. Quod quidem & iis, qui priuatum mecum congressi sunt, non desisti inculcare. His subnectit increpationem eorum, qui varias suae in hoc studio negligentiae causas praetexebant, forenses occupationes, uxorem, libros, familiam, vitae genus mundanum: auferentque afferere, non pertinere ad se eam lectionem, sed ad Monachos, & Eremitas. Quae omnia sunt Papistarum totidem verba, tum laicorum excusationem se, tum Iesuitarum eos deterritum. Quid hic autem Chrysostramus? Elata voce, ut indignationem facile agnoscat: Quid ais homo? Non est tui negotii Scripturas euoluere, quoniam innumera curis astraberis? Imo tutum est magis quam illorum. Neque enim illi perinde Scripturarum egenti praesidio, atque vos in medijs negotiorum undis iactati. Et exaggerat hunc locum ex diuini comparatione Monachorum, & eorum, qui se mundanos vocitant: enumeratisque multis peccati laqueis, in quos facile seculares induuntur, exclamat ad extremum, Neque nunc fieri non potest, inquam, fieri ut quisquam salutem assequatur, in perpetuo versetur in lectioe spiritali. O Iesuitarum ingratiissimum vocem! Nam Ioannes Hayus in quaestionibus Gallicis pro magno seelere obiecit, Bezam dixisse in Confessione: Quisquis Sacrorum librorum lectione hominibus interdicit, eum omnem ipem certae consolationis ac salutis adimere.

XXVI. Inde Chrysostramus docet, quemadmodum artifices aut operarii nunquam patiuntur suis se instrumentis destitui, sic ne Christianum quidem debere Scripturarum libris vacuam habere domum. Tum ad eos conuersus, qui se negant intelligere quae scripta sunt, (quo se argumento praecipue iactant Iesuitae, quasi mera demonstratione) vane respondet: primo, ne non intellectu quidem Scripturae nullam esse utilitatem: secundo, fieri non posse, ut omnia ex aequo ignorentur, ita, si quidem à Spiritu Sancto dispensata esse Scripturam, ut publicani, piscatores, tabernaculorum opifices, pastores, & Apostoli, idiotae, illiterati, per hos libros salui fiant: nec quis idiotarum ad hanc difficultatis excusationem confugere possit: ut omnibus facilia conspecta essent, quae dicuntur, & opifex, famulus, vidua mulier, atque etiam omnium hominum indoctissimi, ex audita lectione, aliquid lucris, vtilitatisque repererit. Multisque in eam sententiam expositis, exclamat: Praetextus iste est, & excusatio, pigritiaeque velamentum. Non intelligis quae insunt: quomodo possis aliquid intelligere, quae ne leuiter quidem inspicere velis? Tertio, eorum ipsorum, quae non intelliguntur, inuestigandorum rationem docet; assidue lectionem atque iteratam doctiorum interrogationem, diuinam reuelationem.

XXVII. Denique totum hunc sermonem claudit in haec verba, Magna aduersus peccatum munitio est Scripturarum lectio: magnum praecipuum, & fundamentum barathrum, Scripturarum ignorantia: magna salutis perditio, nihil scire ex diuinis legibus. Ea res est, haereses peperit, ea vitam corruptam inuexit, hoc sensum deorsum misit omnia. Nam fieri non potest, non potest, inquam, fieri, ut quis sine fructu discedat, qui assidue et attentaque Scripturarum lectione fruatur. Notatu dignum epiphemata. Iesuitarum omnium malorum fontem impuram lectioni-Scripturarum: Chrysostramus ignorantia. Illi haereses inde maxime oriri clamant, quum à quolibet sacri libri voluntant: hic vero eas ipsas asserit inde potius generari, quum Scripturae non euoluuntur. Deus bone! tantumne immutatam Christianitatem! Lepide ad huius loci marginem Erasmus annotauit, & eaque verba, quae notationibus Scripturarum haereses impurant: At nunc (inquit) excludit haereses. Non infulso farcasino Papistis insultans: nunc noua fraude opponentibus Indices expurgatorios: ut Tyrannide vincatur quando ratione non possunt.

C A P. V.

Aduersariorum exceptones aduersus superiora Patrum testimonia.

I. Dissimulant aduersarij hanc tantam antiquorum test. moniorum & copiam & vehementiam: ut solent à Solis radijs oculos auertere, quibus lippitudo est incommoda. Nam Bellarminus & Stapletonus solum respondent ad Chrysostramum. Non excusanda vultis. Bellarminus enim in magno illo Controuersiarum corpore, videri vult nihil omisisse è nostris argumentis non refutatum. Stapletonus parcius ille quidem: sed hic tamen sibi non vnum Chrysostramum, imo Patres obiecerat indefinente: neuter particularem alicuius è nostris refutationem assumebat; sed controuersias elige- bat tractandas libero campo. Quae igitur haec, quantaque ineptia? ex tota antiquitate vnicum vel locum, vel certe auclerem nominare, cui respon- deant? Eligant alterutrum, necesse est. Vel enim ignorarunt, quae nos ex alijs Patribus obiecerim: vel dissimularunt. Si ignorarunt, ostendunt se negligenti- us in hoc negotio esse versatos, quam viros deceat publice, ne dicam suae, vtilitatis studiosos: si dissimularunt, produnt se non bonos viros.

II. Bellarminus ergo respondet, verba Chrysostrami, quae in concionibus proferebat, semper accipienda iuxta mentem ipsius, & occasiones, quibus ad ea dicenda adducebatur. Quia igitur sui temporis homines adeo erant Thea- tris dediti: ut Scripturas nunquam legerent, ne si quidem, qui capaces erant, propterea hortatum esse Chrysostramum omnes ad eam lectionem: non quod vellent omnes omnino etiam rudissimos id facere, sed eos saltem quos cum fru- ctu poterant. Solere autem amplificationibus uti, probat quibusdam exem- plis. Atque hoc sophisma Stapletonus confirmat suo calculo, explicatque in hunc modum: quae à Patribus pro concione ad populum dicuntur, non ita presse, & proprie & iuxta dogmaticam veritatem accurate dici solent, sicut a-

alia quæ disputando & commentando scribunt, adeo vt ad regulam scholasticam exacta, minus solida, & firma inueniantur. Didicemat vterque à Sixto Senensi, annotat. 152. lib. 6.

III. Sed addit Stapletonus aliam solutionem: Chryostomum videlicet nunquam hortari populum ad Scripturas legendas, tanquam ad rem plane necessariam: sed tanquam ad rem illis vtilem & opportunam, quibus hoc dicebat. Denique opponit Basilium in regulis breuioribus ad interrogationē 235. Nam interrogatus, an expediat multa ex Scripturis ediscere, respondet cū hac distinctione, q̄ rectoribus populi necessarium hoc sit, priuatos autē debere, quæ officii sunt: studiose exsequi, neque curiose vterius quicquam inquirere, nec sapere plus quam oportet.

IV. Sed hæc huiusmodi sunt, vt numerari debeant, inter illa excogitata commenta, quibus auctores Iudicis expurgatorii Belgici, profiteantur se sole re commodum sensum Patribus affingere, dum sibi opponuntur in disputando. Quod, quicunque locos à nobis enumeratos diligenter considerauerit, facile comperiat. Et primum, etiam si hæc vera essent in Chryostomo, cuius præter homilias, pauca habemus opera, quid ad reliquos responsuri sunt? Reliquos inquam, qui non versantur in concionibus ad populum, sed in operibus otiose compositis, & meditatione serua exactis: Nam Clemens ille Apostolorū *Διόγνης* vel vere colligebat, vt Papistæ volunt, vel videri volebat colligere. Et quidem *Διόγνης* esse hyperbolicas, non esse ad regulam scholasticam exactas, esse minus solidas & firmas, quis audeat dicere; maxime Apostolicas? Basilium Imperator simili labore præcepta dabat nato suo. Nazianzenus, non quid faciendum censeat, exponit, sed quid in sorore factum sit, ostendit: Ne Augustinus quidem concionabatur: sed suā ipsius conscientiam aperiebat in confessionibus, quibus vix quicquā legi potest humiliter, facilius lenius. Quid Hieronymum dicam? Nam, ne ille quidem *δημιουργός*: à quo homilias, quod sciam, proforsus nullas habemus: sed tantū opera ad lucernam elaborata. Quid Theodoretus? Hic certe non declamabat ad populum, sed otiose, apud se domi commentabatur, disputans, tum aduersus Ethnicos, tum contra Hæreticos: Ergo hi omnes atque alii nobis supersunt omni exceptione maiores.

V. Secundo, illud de Theatris nihil ad rem, varias ob causas: primo, quia non est perpetuum, sed vni tantum aut alteri loco proprium: nam alibi alias occasiones habet: aliquando, vt attentam efficiat plebem suis explanationibus homil. i. in Matthæum, & concione 3. de Lazaro: alias exemplum mulieris Samaritanæ, vt homilia in Ioannem 31. alias ignorantem Scripturarum, vt præfatione ad Romanos: alibi alias. Secundo, quia eæ rationes quibus innititur, pleraque nihil pertinent ad Theatra, sed omnes Christianæ vitæ partes, quæ certe essent, quantum nunquam vlla Theatra fuissent in rerum natura. Tertio, Papistæ, et si suos habeant hodie furiose deditos, non Theatris quidē quæ nulla habent, sed Bacchanalibus, quæ curiose celebrantur, à Natalibus ad Quadragesimam vsque: tamen, vt eos inde abstrahant (nam cœperunt nō ita pridem Iesuitæ aliquantulum in ea crimina declamare) nunquam laicos hortantur ad hanc Scripturarum lectionem: sed nō confessiones ingeminat aut genculationes, aut *ἐκείνη*, & similia. Quid ni poterat similiter Chryostomus ingerere plebi quæcumque tum erant disciplinæ Christianæ partes? cur hanc potius vrgebat lectionem? Nisi cupide omnes occasiones amplexaretur, vt eo populum suum abduceret? Denique non tantum iubet abstinere à Theatris, sed etiam ab aliis negotiis huius vitæ non malis, imo necessariis, vt interea locus detur huic lectioni. Sic enim homilia in Matthæum 5. prohibet auditores post concionem, *ἀπὸ τῶν βιοτικῶν πραγμάτων*, h. e. interprete Aniano, transferre se ad ea negotia, quæ huic vitæ sunt necessaria.

VI. Tertio: fateor equidem apud Chryostomum non pauca occurrere hyperbolica, atque hoc vti nunc ipsi diligenter obseruarent, qui nunc, cum sibi commodum videtur hoc se clypeo defendunt: & non vrgerent illa in mysterio Eucharistiæ *ὡς ἐβόλησάν τε*; Ipsum vides, ipsum tangis. Sed primum si hyperbolice loquutus est, ergo rem ipsam valde voluit auditoribus commendatam, & quasi intimatam. Nam is mos est hyperbolicarum. Exempli gratia ad ipsum erit q̄ iam attigi. Voluit Chryostomus valde suis auditoribus persuasum in mysterio offerri Christianis ipsum corpus, ipsum sanguinem Christi, ne quid aliis animo conciperent minus dignum tanto munere: propterea vocibus indulsit omnem fidem superantibus, ipsum vides, ipsum tangis, labia rubent sanguine, dentes insiguntur carni eius, & similibus. Eadem ergo ratione dico, si in hoc argumento modum Chryostomus excessit, certe voluisse hoc ipsum valde suis auditoribus persuasum, nimirum, vt Scripturas legerent.

VII. Quarto, hoc ipsum, vt Scripturas omnes legerent, nego esse hyperbolice dictum: sed serio, præsentique animo. Rationes hæc sunt. Prima: Quod non vno loco aut altero, nec persuasorie hoc agat Chryostomus, sed iuribus, hoc est, quoties se illi commoda occasio præbuit, siue applicandi alicuius loci, qui erat præ manibus: siue reprehendendorū vitiorum: siue excitandorum auditorum ad assequendum doctorem. Secunda, quod non tantum publice in concionibus, sed etiam seorsim in priuatis colloquiis idem singulis inculcabat, vt ipse testatus est. Tertia: quod rationibus id ipsum confirmet: q̄ nunquam fit in hyperbolis, vt pote quæ veritatem excedant, ac proinde confirmari non possint vlla ratione. Chryostomus autem hic multus est, enumeratque commoda quæ oriuntur ex sedula lectione, contra vero incommoda, quæ eadem neglecta parit. Quarta: q̄ eas quæ in oppositum afferuntur, siue rationes, siue excusationes, refutet: atque eas, has ipsas, quibus Papistæ freti hodie contrahunt ad paucos facultatem eius lectionis: pura, obscuritate Scripturæ, & occupationes seculares. Quod si easdem rationes refutet, ergo id ipsum damnat, quod hodie Papistæ probant: at Papistæ, non hyperbolice, sed valde serio prohibent vulgo legi Scripturam: Ergo Chryostomus eos impugnat, qui serio negant vulgo legi debere Scripturam. Quinta, quia in eos inuehat, qui cum haberent apud se codices, non tamen legerent: quo significatur, iam ante has eius conciones: vnde paulatim factum vt à nonnullis inutiliter haberentur. Sexta, q̄ & probaret, & hortaretur suos ad emendos codices: cū tamen hodie Iesuitæ non tantum non hortentur ad acquirendos, sed potius acquisitos extorqueant à possessoribus, & acceptos flammis mādent, q̄ in his regionibus sæpe factitarum est. Quod si Iesuitæ hos codices & extorquentes, & comburentes, non hyperbolice, sed serio, nolunt legi: certe Chryostomus eosdem & acquirendos docens, & de acquisitis gaudens, satis significauit, se non hyperbolice, sed serio eosdem legi voluisse.

VIII. Denique, si hyperbolice loquutus sit, necesse id est quod ipse hyperbolice faciendum docet, nunquam esse in Ecclesia factitarum. Nam hyperbolicum id est, q̄ non est verum: at si factitarum, etiam verum. Fuisse a re vera, non a hyperbolice lectas Scripturas in Ecclesia, certum est. In ea enim nullum est hominum genus, q̄ non ostendamus libere versatum in Scripturæ lectione: senes pueros, eruditos, imperitos, mulieres, easque coniugatas, viduas, virgines, maritos, pauperes, diuites, clericos, monachos, laicos: atque in laicis etiam opifices: nam Chryostomus homilia 5. in Matthæum, Iosephum fabrum lignarium Virginis maritum dicit *συναπτεῖσθαι τῶν Πνευματικῶν* innutitum esse Prophetarum libris. Denique etiam catechumenos, hæreticos, Ethnicos. Quibus omnibus si conueniat Scripturarum lectio, q̄ mihi Iesuitæ proferent hominum genus, cui sit interdicta? Et nobis isti fingant hyperbolen contra experientiam? hi mentitum dicant Chryostomum?

IX. Non commendari a eam lectionem tanquam necessariam, sed duntaxat vtilem, primo quid ad rem? An minus Papistas Chryostomus damnaret? At Papistæ non tantum non necessariam, sed ne vtilem quidem esse volunt: imo vero etiam noxiam: ergo hoc saltem capite contradicunt Chryostomo. Secundo, id Stapletoni mendacium est. Contra n. eo tendit Chryostomus, vt doceat eam lectionem, esse non aliquid *ἀδύνατον*, q̄ siue adsit, siue absit, perinde est: sed eiusmodi vt ea vix ac ne vix quidem carere possit Christianus. Mitto, q̄ vrgeri possum, nullum alias ei ius fuisse populi, non simpliciter adhortandi, sed seuerè increpandi. Hæc a. verba, cur non legerunt, cur neglexerunt? cur aure surda, imo mente obstipa præterierunt, hæc, inquam, verba, quæ libens repeto? *Non potest fieri, non potest, inquam, fieri, vt quis, nam salutem assequatur, nisi perpetuo versetur in lectione spirituale.*

X. De Basilio facile negotium. Duo ille distinguit hominum genera, vt alii sint præpositi, alii subiecti: illos asserit oportere nosse quæcumque ad omnes pertinentibus vero ea quæ sui sunt officii, eaq; mente vtriusq; versandū esse in Scripturis. Optime sane: sed arcendū tamen à Scripturis quæcumq; non dixit Basilius. Imo potius admittendū: quomodo n. possent alias quilibet que rere que ad se pertinent? Ergo nō est Chryostomo cōtrarius Basilius. Et frustra se à Chryostomi locis extricare conantur Bellarminus, Stapletonusq;.

XI. Non debeo Frontoneum Ducem Burdigalensem Iesuitā prætermittere, qui ad locum Basili in Psalmum 1. ab illustri viro Philippo Morneo citatum, respondebat, Et si sit Scriptura medicamentorum officina communis, non sequi tamen ab omnibus esse legendam: quia quicumque medicamentū inuenit accommodatum suo morbo, non tamen sibi ipse applicat, sed ex medicorum consilio: multo autem magis debere nos vni eorum sententia in animæ negotio, qui nos docent.

XII. Ridicule inquam. Primum enim, non solus nobis nominatus est Basilius: alii autem de legendis Scripturis multo disertius loquuntur, quam vt vlla Sophistice fucum facere possit. Inter quos Chryostomus homil. 9. in Genesim, cum dixisset cuiusque calamitati conueniens antidotum è Scripturis accipere licere, hoc argumento suos hortabatur: vt non tantum lectiones publicas auscultarent, sed etiam priuatis attendere. Ergo quod diserte concludendo non inferebat Basilius, infert Chryostomus.

XIII. Secundo, hoc à Frontone quaero: an distinguat inter medicamentum eligere, & medicamentum sibi applicare, an vero confundat vtrumque tanquam vnum idemque. Nam si distinguit, vt aliud sit medicamentum eligere, quam applicare: quid nobis nocet? Non enim Basilius loquitur de applicatione, sed de electione. Quæ admodum autem nō potest quis ex pharmacopolarum taberna sibi medicamentum eligere, qui non ipse vtitur ea taberna: sic necesse erit vt Scripturis, hoc est, legere. Nos autem non negamus ab imperitiis consulendos peritos, à laicis, doctores. Sin autem confundit, & æque non debere à singulis eligi, ac applicari, hæc non iam solutio erit, sed Basili directa refutatio, cuius hæc verba sunt, *vt inde singuli eligamus pharmaca conuenientia.* Audin tu Fronton: nō vt alii nobis eligant, sed vt ipsi nobis eligamus. Itaque non est appositum medicorum similitudo. Nam corporaliū medicamentorum officina non sunt huiusmodi, vt inde sibi quilibet eligat pharmaca: quod in Scripturis fieri vult Basilius, cuius inducta similitudo mentem non illustrat, sed euerit.

CAP. VI.

An sit necessarium Scripturas legi.

I. THOMAS Hardings Scripturas lingua vernacula proponendas nō esse, vt totæ ab omni hominum genere legantur, sine vlla temporis, loci, personæ restrictione, his considerationibus inuadet. Primo id parū esse necessariū: deinde minus consentaneū: tertio nō vtile: quarto periculosum & noxiū. Placet horū capitū distributio: itaque sequar: eoq; quantum fieri poterit, aliorū argumenta reuocabo.

II. Ergo necessariū non esse docet, primo, quia id hæcenus nunquam in Scripturis sacris reperiri potuerit. Secundo, quia gentes barbaræ, & indoctæ, fidē conseruarent sine literis & scriptis, quorū erant imperite, per Traditionē ac prædicationem, non minus quam cæteræ gentes, quæ doctarū linguarū Hebrææ, Græcæ & Latinæ adiumentis vterentur. Hoc a. probatur, ex Irenæo c. 4. lib. 3. asserente, Apostolos barbaris nationibus fidem prædicasse, illasque Traditionum rationem seruantes, salutem ac fidem suam in cordibus scriptam habuisse sine stylo aut calamo, & atramento, & omnibus omnino literis. Deinde ex Hilari prologo in explanationem Psalmorū: qui etsi ostendat diuinę voluntatis mysteriū tribus linguis præcipue annunciari: tamen fatetur, multas barbaras nationes veram Dei cognitionem adeptas esse per Apostolorū prædicationem, & fidem Ecclesiarum.

III. Respondeo, primo, nullam esse vim argumenti, aut eius partium cōsequentiam. Non est necessarium Scripturas ab omnibus legi: Ergo nō permittendæ sunt omnibus. Multa n. omnibus permittuntur, quæ non sunt necessaria: dum aliquid habeant vtilitatis. Sic nō erat necesse Psalmos cani ab aratore, aut vinitore, dum operi suo instat. & tamen testatus est Hieronymus libere factum, i. e. permillum. Nā si fuisset prohibitū, tū sane aut illi nō fecissent, aut Hieronymus nō probasset. Sic apud Papistas, nō existimantur, opinor, necessaria peregrinationes ad Compstellanū, aut Lauretanū idolum & tamen omnibus absque discrimine permittuntur. Denique, ne longum faciam, neminem, opinor, mentis sanæ concessurum hoc axioma, Nihil permittendum est, nisi quod sit necessarium. At hoc si falsum est, ruit totum argumentum, euerso fundamento.

IV. Secundo





quis acumen non miretur? Quasi vero à sordibus nunquam vacent fideles laici: & non ad eos pertineat illud ex Ioannis 1. c. 3. Quisquis habet hanc spem in eo positam, purificat se sicut & ille purus est. An quia non apud omnes, neque de omnibus? Hoc scilicet Hardingus expectabat. Sed explicat Nazianzenus: ut veter de diuinis rebus philosphari apud eos, quibus Scriptura sacra ludus est, & mysteriorum sacrorum minor est cura, quam ventris & Veneris. At huiusmodi quis omnes dixerit esse laicos? Imo potius, quis dixerit illos esse fideles? Illos igitur securi arceant Papistæ: sed fideles ne fraudent suo bono, suis sanctis deliciis. Quin potius, si quando nonnulli fideles licentius indulgent theatris, spectaculis, aliisque nugis, imitentur Chrysostrum, qui teste Bellarmino, omnes perpetuo hortabatur ad Scripturarum lectionem.

X. Debere autem sui quemque modum rationem habere, id vero manifestius est, quam ut negari possit: sed non esse igitur legendam Scripturam, male concludunt Papistæ: quod nunquam fecit aut Nazianzenus, aut Patru quisquam. Nam etiam in legenda Scriptura, sui quisque modum memor esse & potest & debet: cuius stylum, ita dicunt Patres esse attemperatum, ut nec sine fructu in ea versentur rudiores, nec proecliores absque profectu.

XI. Dicam aliquid amplius. Hæc Nazianzeni verba non sunt ad literam virgenda, tanquam absque vlla exceptione vera: neque vllum est eorum caput, ad quod non possumus legitimas instantias proferre in contrariam partem. Primum caput est, ne philosophentur de Deo, nisi proecliores & purgati. Atqui Hieronymus non mulieres tantum, sed & puellas ad id hortatur. Eusebius eorum qui in Scripturis versantur, duo genera faciebat, *ὅς ἄν τις ἐξαρῶν τὸ πνεῦμα τοῦ κυρίου, ἢ ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων*: deinde *ὅς ἄν τις ἐξ ἀποβιβασμῶν*, quos solos Nazianzenus nominat. Ambrosius eodem admittere & Catechumenos & Gentiles. Ergo censentur illi & purgati, & non purgati, & proecliores, & incipientibus versandum in Scripturis.

XII. Secundum caput eis permittit, qui vacant à sordibus & perturbationibus externis. At Basilus vult de Scripturis singulos eligere *τὸ ἰακωβὸν οἰκίας πατρὸς ἀβραάμ*. Theophylactus, & ante eum Chrysostrum, eis qui in secularibus negotiis versantur, multo magis volunt esse necessariam lectionem, quam Monachis, nimirum *πῶς ἂν μέγα σφραγισμένοι, καὶ πρῶτα περὶ τῶν οὐρανῶν*.

XIII. Tertium caput eos arceat, qui ab equis à Theatris veniunt. Atqui Apollinaris Vectium laudabat, ab eadem lectione, qui tamen in equis, canibus, accipitribus instituentis, spectandis, circumferendis, nulli erat secundus. Et Chrysostrum eos ipsos, quos videbat insanire post theatra, eo magis ad eam hortabatur.

XIV. Iam ad Basilium respondeo, primo non facis sincere locum esse recitatum. Sic enim Theodoretus scripsit, *ὁ δὲ ἰσὶν ἔφη, ὁ μέγας βασιλεὺς, τὸ πνεῦμα τοῦ κυρίου ἔχει, καὶ ἀποβιβασμῶν ἐπιμαρτυροῦν, βεβουρῶν τῶν ἰσθμῶν ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων*: Tuum est (veritè Christophorus) in secularium curare condimenta. Nam cum aures habeas oppletas sordibus, sacrosancta dogmata audire non potes. Hinc apparet Basilium non reprehendit Demosthenem illum (sic enim appellabatur) quod legeret Scripturas, sed quod non posset audire dogmata diuina propter aures obturatas. Atqui audiuntur dogmata magis cum narrantur ex viva voce. Quid igitur? An concludent Papistæ, etiam prohibendum ne plebs audiat verbum Dei? Enimvero hoc illis restat, ad summum audaciæ & Tyrannidis culmen.

XV. Secundo, non significat Theodoretus Demosthenem quicquam protulisse de Scripturis: sed restitisse Basilio, *ὅτι τὸν θεῶν δόγμα πνεῦμα τοῦ κυρίου ἐστὶν λόγος*, cum verba faceret de diuinis dogmatibus, quomodo autem restiterit, siue ex Scriptura, siue ex Traditione, siue sola pertinacia, incertum est, Bis igitur locum Bellarminus falsauit.

XVI. Tertio, respondeo, Demosthenem merito à Basilio durius fuisse tractatum, hominè impentum, nec tantum imperitum, sed et audacissimū, qui doctorè gentium (sic enim Basilium Theodoretus appellat) reprehenderet, & quidem recta docentem. Enimvero sic tractandus fuisset quilibet de clero, etiam Episcopus. Conueniet igitur eadem increpatio, non omnibus diuinos libros tractantibus: sed omnibus male tractantibus, siue illi plebei sint, siue clerici, siue oues, siue pastores.

XVII. Iam Hieronymi mens erat, non ut ne profus legerentur Scripturæ: sed ut in iis & legendis, & maxime tractandis, modestiam omnes seruent, neque se ea scire præsumant, quæ nondum didicerunt. Quod quidem perpetuum esse debet: nec laicis magis proprium, quam omnibus clericis commune: quorum quis neget, & esse hodie, & iam olim fuisse multos imperitissimos? Maxime ex quo non tam discretæ, quam separata est clauis scientiæ, à clauis potestatis? Quemadmodum ergo omnes imperiti cauere debent à Scripturis male tractandis, non autem omnes omnino clerici ab iis arceri, sic & laici. Nec enim propterea Hieronymus, aut auocatus est à vertendis libris sacris, aut deterritus ab hortandis mulierculis, ad eas diligenter legendas. Denique ab usum semper damnare licuit, at vsum rei bonæ, nemo vnquam sanus aboleuit.

XVIII. Tertium argumentum: quia Christus Lucæ 8. dixit, *Vobis datum est nosse mysteria regni caelorum: reliquis autem per parabolas, ut videntes non videant, & audientes non intelligant*. At ii quibus datum est hæc mysteria nosse, nulli sunt alii, nisi Apostoli, eorumque successores seu discipuli: ii vero quibus hoc minime datum est, & quos parabolas discere oportet, sunt eiusmodi, quibus potius sit, non nosse ista mysteria, quam nosse, ne forte iis abutantur, & grauius condemnentur, si ea parui faciant, quod hominibus plebei vsu venire anim aduertimus.

XIX. Respondeo, absurdissime citari hunc locum. Primo, quia Christus non dixit, non omnium esse siue legere, siue audire mysteria: tum enim debuisset inferre, ut non videntes non videant, & non audientes non audiant: At quia dixit, ut videntes non videant, & audientes non audiant: ergo supponit videntes, & audientes: non autem, non videntes, & non audientes, id est, in hac nostra quæstione supponit legentes, non vero non legentes. Concludit ergo Hardingus contra Christi non tantum certam mentem, sed etiam diserta verba. Debit potius distinguere lectionem à cognitione, de qua Christus loquitur. *Vobis datum est*, inquit, nosse, non vero legere. Certum est enim etiam non omnibus legentibus datum esse, ut ea ipsa quæ legunt mysteria noscant.

XX. Secundo, si ex his verbis recte elicitur, non esse legenda mysteria ab vllis laicis: certe pari ratione inferendum erit, ne audienda quidem esse.

Nam Christus vtrumque comprehendit, & visum, id est, lectionem, & auditionem. Atqui hoc ne fando quidem auditum est vnquam, ut prohiberetur plebs audire fidei mysteria, dum prædicantur: imo ne ipsi quidem Papistæ ita censent. Non est igitur quod putent, se hac autoritate aliquid confecturos in hac controuersia.

XXI. Tertio, Christus eo sermone non opponit discipulos discipulis, siue laicos clericis: sed discipulos, non discipulis, i. e. turbis non credentibus. Argumento est illud, *ut videntes non videant, & audientes non audiant*: quod in Scriptura vsurpari solet de iis qui cum alieni sint à fide, in crassissimis versantur animæ tenebris, ut Ezechielis duodecimo, *Esaiæ sexto, & alias*. Atque ad hoc hunc ipsum Lucæ locum illustrat Matthæus c. 13. *Vobis datum est nosse arcana regni caelorum, illis a. non est datur: quisquis enim habet, dabitur ei, & auferetur abundantior: quisquis a. non habet, et quod habet, tolletur ab eo: Propterea per parabolas loquor eis, quia videntes non vident, & audientes non audiunt, nec intelligunt. Itaque completur in ipsis propheta Esaiæ, quæ dicit, auditu audietis, & non intelligetis: & videntes videbitis, & non cerneris. Pingues factum est enim cor populi huius, & auribus grauitè audierunt, & oculis suis conuenerunt, ne quando cernant oculis, & auribus audiant, & corde intelligant, & conuertantur, & sanent eos*. En tibi Hardingus, quinam illi sunt, quibus negabat Christus datum esse, ut nosset mysteria regni caelorum. Non ii sunt discipuli, non fideles, non peruenturi ad vitam per Christum: sed pingues corde, auribus graues, oculis cæci, denique non conuertendi, non sanandi: Chrysostrum in Matthæum homil. 46. *ὁ μὲν ἠπίσταν, ἀλλὰ καὶ ἐπιπίπτει, καὶ ἡσυχάζει, καὶ ἐπιπίπτει, ἀλλὰ οὐκ ἀκούει, ἢ ἰσχυρῶς ἐπιπίπτει, ἀλλὰ οὐκ ἀκούει, ἢ ἰσχυρῶς ἐπιπίπτει*: non tantum incredulitatis crimine tenebatur, verum etiam increpabatur, accusabatur, insidiabatur. Negent sius fane Iesuitæ cognitionem mysteriorum sacrorum, si suos eiusmodi volunt esse: at fideles, id est, nostram plebem, nam eam volumus esse Iudæis quam dissimilem, patiantur suis bonis frui, nosse mysteria, legere Scripturas.

XXI. Itaque cum dixit Hardingus nullos alios esse quibus ea mysteria nosse datum est, nisi Apostolos, eorumque successores: si intellexit Doctores, Episcopos, totum clerum, ut facile apparet, ex eo quod in altero membro homines plebeios nominauit: nã ille monstra loquitur mere papistica. Multo altero olim. Nam Theophylactus, illud *vobis* exponit *τῶν ἁγίων ἁποστόλων*: *πῶς ὁ γὰρ αἰπὸν λαμβάνει: quærentibus discere: nam omnis qui postulat, accipit*. Si igitur, qui petunt, ii accipiunt mysteriorum sensum: tum alterutrum necesse est, vel nullum de plebe petere, vel non solum clerum accipere, & quibus illud sane sibi Pontificii retineant: nobis posterius erit gratius. Euthymius: *Vobis*, inquit, *recte videntibus, & audientibus, ideoque credentibus: illis vero dolose videntibus, & audientibus, & ita non credentibus*. Quid singulos percurram? Nec enim opus est: cum nullus sit, cui hoc loco venient in mentem distinctio clericorum à laicis.

XXII. Quartum argumentum. A multis antiquis, & fide dignissimis autoribus proditum est, in gente Israelitica, septuaginta Seniores duntaxat, legere ac intelligere potuisse mysteria sacrorum librorum. Nimirum, quia cū literæ Hebraicæ vocalibus careant, illi soli consonantes legere potuerunt: eoque modo vulgus ab eiusdem lectione exclusum fuit, Dei quadam speciali prouidentia, ne margaritæ proicerentur ante porcos, hoc est, eos quibus id muneris non sit commissum, utpote propter immodestam curiositatem, & vitam impuram indignis.

XXIII. Audite ridiculum Sophistam. Multis (inquit) & fide dignis autoribus. Diceret magnam ei testimoniorum cateruam esse ad manum: cum tamen vix vnum annotauerit ex Hilario in secundum Psalmū. En tibi Iesuitarum multitudinem. Et tamen hoc ipsum falso. Nam Hilarius de facilitate, aut difficultate lectionis Hebraicæ, omnino ne *γὰρ* quidem, *Moses*, (inquit) *quamuis Veteris Testamenti verba in literis condidisset: tamen separatim quædam ex oculis legis secretiora mysteria septuaginta Senioribus, qui doctores deinceps manerent, insinuauerat*. En tibi Hardingianum testimonium: En tibi Iesuiticam conscientiam.

XXIV. De Hebraicarum vocalium origi e variæ sunt sententiæ, quas nihil necesse est, aut enumerare, aut examinare. Sed fallum esse Hebraicæ non potuisse legi vulgo, facile euincimus. Primo ex Scripturæ sacre variis locis. Deuteronomii vndecimo præcipit Moses toti populo, ut doceret filios suos quisque, ut in lege meditentur: sed & ut verba Legis scriberet super postes & ianuas domuum. At hoc qui fieri potuit, si ne legere quidem plebs poterat? Hieremiæ 36. non solum Baruch, qui scripsit, sed etiam Iudith legi epistolam Hieremiæ. Habacuc 2. *Scribe visum, & explana eum super tabulas, ut percurrat, qui legerit eum*: i. e. lucide & intelligibiliter describe, (inquit) Lyranus.

XXV. Deinde, si verum est, ob defectum vocalium non potuisse legi Hebraicæ, nisi ab illis septuaginta: & circa Hieronymi ætatem duntaxat aut paulo post vocales esse inuentas: tum omnino necesse erit ante eam ætatem nihil Hebraicæ aut lectum, aut etiam scriptum ab vllis, qui non esset ex eo numero. At id quis credat sanus? Quid enim dicamus de libello diuortii, quod Moses Deuter. 24. scribi volebat à marito, & dari in manus vxoris? Quid de Epistolis vltro citroque militatis? Ut 2. Samuelis 11. Et prioris Regum 21. & posterioris 10. & 2. Chroniconum 21. & 30. & 32. ut eas taceam quarum sit mentio in Machabæorum libris? Nisi forte aliquis dicat, fuisse illos Septuaginta quosdam velut omnium hominū secretarios, ut nihil scriberetur, nihil omnino legeretur nisi eorū opera. Sed hoc fortasse non debet accurate refutari.

CAP. VIII.

Vtrum Scriptura prophanetur legendo.

I. Petrus Lizerus valde vrget prophanationem Scripturæ: quam ego ad hoc *ἀπὸ τῶν κλεινῶν* caput pertinere censeo. Si igitur (inquit) ea in vernaculum diuinorum librorum versio passim omnibus sine delectu, immulgetur, haud difficile continget, ut ad vilioris vitæ homines, & mulierculas sacre Scripturæ perueniens lectio, plerumque in locis minus honestis ac inter epulas tractata maxime prophanetur, & vilescat.

II. Confirmat argumentum, ex Cypriano de Singularitate Clericorum, qui liber est potius Origenis, *Non bene succedit, qui quid passim agit, & sanctum non est, quod geritur, nisi sancte, quod sanctum est, peragatur: sicut Salomon asserit, dicens, Qui enim custodierint iuste sancta, iustificabuntur*: Et ad Quintum lib. 3. c. 50. *Sacramentum fidei non esse prophandum, apud Salomonem in Paræmisi. In aures imprudentis noli quicquam dicere, ne quando audierit, subannuntiet sensatos sermones tuos. De hoc ipso in Euangelio legitur Matthæum. Ne dederis sanctis*

in sanctum canibus, neq; miseris margaritas vestras ante porcos, ne forte incul-

III. Respondeo; primo per laicos intelligi vel infideles, vel Christianos. Si Christianos, quanta haec quae blasphemia est, ut quos filios Deus appellat, eos quis canes nomet & porcos?

IV. Iam vero si infideles; primum, quanta haec siue temeritas est, siue incogitantia eorum, qui propterea, quod non sunt in fidelibus prodenda arca-

V. Secundo, tum Dominus noster illo loco prohibens margaritas obijci porcis, tum ij Patres hoc videntes, locis à Lizeto citatis, de Scripturae lectione

VI. Tertio, ne ipsi quidem infidelibus, id est, canib. & porcis, aut nullis, aut nunquam communicanda esse dico fidei mysteria. Esse enim contra dis-

VII. Habet igitur suas, vel exceptiones, vel interpretationes, id praecipuum de non projiciendis margaritis coram porcis. Primum, ut ne prodige effundantur infidelibus omnia etiam altissima mysteria, sed pederentium instillentur, accomodat ad docendum ordine: ac prout, vel tempus vel personae

VIII. Secundo, ut ne statim & primo intuitu etiam indignis operam nostram denegemus, aut etiam indignos existimemus, qui salutarem doctrinam

vos ipsos decernitis aeterna vita ecce conuertimini ad Genes. Sic Isidorus Pelusiacus, Charemoni infanti hunc locum obicit, epist. 304. lib. 1.

IX. Quod si ne ipsi quidem, aperte profitentes infidelitatem, arcendi sunt ab audiendis fidei mysterijs, & quidem ita audiendis, ut non tantum verborum sonum auribus capiant, sed etiam & quidem praecipue, verborum mentem

X. Nec mihi aut mulierculas, aut vilioris vitae homines Lizetus obijciat. Neque enim pro vitis tantum, aut pro magnatibus mortuus Christus: imo gratias egit Patri, quod, quae absconderat a prudentibus seculi, paruis reuelasset.

XI. Restat loci circumstantia. Nam id Lizetus veretur, ne plurimq; in locis minus honestis, & inter epulas tractetur Scriptura. Sed enim, quod tandem hoc est hominum genus? Non timent ne ipsissimum Christi corpus prophanetur, si in ebriosorum stomachum ingeratur?

XII. Sed respondeo, epulas vel modestas esse, vel immodestas. Si modestas, nullum esse periculum. Nam & Appollinarem hoc nomine Vectum laudasse. Sin autem immodestas: primo, vix fieri, ut qui ijs delectantur, adhibeat Scripturam, à qua tam seuerè castigantur.

CAP. IX.

Vtrum sit vtile Scripturas legi.

I. Non esse vtile Scripturas à plebe lectitari, contendit Hardingus ex multiplici sacrarum literarum difficultate, quae lectionem imperitorum & rudium (quorum ingenia, nullo literarum genere exulta, mentes mundanis curis occupatae, corda rerum quas expetunt, desiderio abducta sunt) minime fructuosam reddunt.

II. Bellarminus hoc ipsum argumentum adfert, lib. 2. de Verbo Dei, c. 15. argum. 5. Si vlla ratio esset cur Scripturae lingua vulgari in cetero fidelium legi deberent, ea certe esset potissima, ut omnes intelligerent.

III. Respondeo, dupliciter posse non intelligi Scripturas, vel prorsus, vel tantum ex parte. Si prorsus non intelligerentur, aut potius intelligi possent, valeret argumentum: & nos ipsi concederemus longissime arcendos esse à Scripturis laicos: ut ne inutiliter tempus luderent.

reportaret. Et paulo post, Cui enim non sunt manifesta, quacunq; in Evan- gelio scripta sunt? Quis autem audiens beatos esse mites, beatos misericordes, bonos mundicordes, castosque huiusmodi, desiderabit praeceptorem, ut aliquid eorum discat qua dicuntur? Quinetiam signa, miracula, historia, nonne cuius nota, manifesta que sunt? Pretextus iste est, & causatio, pigritiaque velamentum. Vide mihi boni patris ingenium. Ut suos alliceret ad Scripturas habendas, legendas, meditandas, extenuabat earum difficultatem, quam illi animo conceperant. At nostri Iesuitae exagitant, & amplificat certatim; vtunturq; tanquam *μωραλωκεῖ*, ad absterrendos, etiam promptissimos. Quis in eadem schola credit edoctos? Erat autem Chrysostomi schola; schola Spiritus; quae nam igitur Iesuitarum camera meditationum? Illi viderint: nos sane facile diuinamus.

IV. Restat ergo, vt ex parte tantum Scriptura non intelligatur. Et sane nemo neget in ijs non paucos extare difficiles locos. Sed nego inde sequi non esse vtilem laicis Scripturarum lectionem. Primo, quia non laicis tantum difficiles sunt, sed etiam clericis. Sic Augustinus dicebat paucissimis Scripturas esse penetrabiles; & annosissimis, acutissimis, flagrantissimis cupiditate discendi, hoc contingere, quod Scriptura quodam loco habet, cum cōsummauerit homo tunc incipit. Itaq; haec difficultas, aut valet ad clericos & in ijs acutissimos, deterrandos, aut non valet ad arcendos laicos.

V. Secundo, quia non debent perspicuis obscura prauidicare: hoc est, etsi quaedam sint difficulta, tamen non propterea etiam reliqua abijcienda. Et hec mens erat Chrysostomi, cum negaret heri posse, vt omnia ex aequo ignorarentur. Quinetiam Augustinus de Doctrina Christiana lib. 2. c. 6. ita Scripturas dicit esse à Deo temperatas, vt locis apertioribus fami occurreretur, obscurioribus fastidia decergerentur. Quali diceret, si omnia essent difficulta, futurum vt anima fidelis fame enecaretur; quae non inueniret quo pasceretur, id est, quod intelligeret. Sin autem omnia facillima, tum vero fastidium generaretur, atq; ita deferuere paulatim diligentia. Vtne igitur desperabundus quisquam eodem abiciat, obicit ei Deus locos multos intellectu faciles, vt autem irriteretur appetitus, difficiles offeruntur. Atq; ita vult Augustinus, plus animi sumendum ex ijs quae intelligimus, quam desperationis ex ijs quae restant incognita.

VI. Tertio, quia etiam ipsa, quae incognita sunt, legi debent: non quia intelliguntur, sed vt intelligantur, quomodo Eunuchus legebat Elaiam, nō reprehensus à Philippo. Et Augustinus libri iam ante citati c. 9. primam considerationem in legenda Scriptura hanc esse vult, vt noscantur libri sacri, etsi nondum ad intellectum, tamen vt omnino incogniti non habeantur. In his omnibus libris inquit, timentes Deum, & pietate mansueti, quae sunt voluntatem Dei. Cuius operis & laboris prima observatio est, nosse istos libros, & si nondum ad intellectum, legendo tamen, vel mandare memoria, vel omnino incognitos nō habere. Quis non videt, velle Augustinum legi libros sacros etiam ab ijs à quibus nondum intelliguntur?

VII. Et sane, solebant antiqui negare ipsos difficiliore locos legi absq; praesenti utilitate, vel tum cum non intelliguntur. Origenes in Iosue hom. 20. multo maiorem asserit inesse vim verbis Scripturae obscuris, quam carminibus gentilium. Sed Chrysostomus homil. 3. de Lazaro, magis pie, qui cū prolixè hortatus esset ad Scripturarum lectionem, *Quid igitur (addit) inquit, si non intelligamus ea qua continentur in libris: Maxime quidem etiam si non intelligas illic recondita, tamen ex ipsa lectione multa nascitur sanctimoniam.* Nimirum, quia ne ipsa quidem obscurissima, eiusmodi sunt, vt profus ita maneat incognita, quemadmodū ea quae cōcepta sunt lingua profus peregrina. Nam in his, nō tantum res, sed et rerum signa sunt incognita, at illic res tantum, non autē signa. Et quidem Augustinus epist. 3. *Ea inquit qua in mysteriis occultat Scriptura, nec ipsa eloquio superbo erigit, quo non audeat accedere mens tardiscula & inerudita, quasi pauper ad diuitem, sed inuitat omnes humili sermone.* En tibi rursum Augustinum, vt prius Chrysostomum, extenuantem Scripturarum difficultatem: proindeq; minime Iesuitam.

VIII. Quarto, quia nihil est, quo vel laici desperent se assequuturos locorum etiam difficultiorum intelligentiam. Proinde illi Patres indicant rationem assequendi, quam Iesuitae sibi suisque occultam custodiunt, ne qua ad laicos perducat. Loci sunt notatu dignissimi apud Augustinum, & Chrysostomum, quos non pigebit exscribere, etsi alias plenius tractandos. Augustinus de doctrina Christiana lib. 2. c. 9. *Facta quadam familiaritate cum ipsa lingua diuinarum Scripturarum, in ea quae obscura sunt aperienda & discutenda pergeat, ut ad obscuriores locutiones, illustrandas, de manifestioribus sumantur exempla, & quaedam certarum sententiarum testimonia dubitationem de incertis auferant.* Chrysostomus homilia prima in Epistolam ad Romanos, τὸ ἵ γινεται, ἢ ὡς ἀνεπίστα, ἢ ἀνεπίστα τὸ μὴ εὐλόγησθαι ὁμοίως τῆς μακαρίας τῆς ἐν τῷ ἁγίῳ πνεύματι ἐπισημασμένης, ἢ ὡς ἐπισημασμένης ἐπισημασμένης, ἀλλὰ ὡς ἐπισημασμένης ἐπισημασμένης, ἢ ὡς ἐπισημασμένης ἐπισημασμένης. Et paulo post, ὡς ἐπισημασμένης ἐπισημασμένης, ἢ ὡς ἐπισημασμένης ἐπισημασμένης. Hoc fit, id est, ignoratur Paulus, non propter imperitiam, sed quod noluit in beati huius viri scriptis assidui totique esse. Nam ne nos quidem ipsi, quia nouimus, per ingenij naturalem bonitatem, aut acumen didicimus, sed quia in eo fuimus assidui, toto animo in eum affecti. Si quidem ita solent amantes ea quae sunt amatorum ante omnes nosse, nimirum, quia de ijs solliciti sunt. Quare vos si vultis in lectione alacres esse & continui, nihil praeter ea desiderabit. Idem homil. 3. de Lazaro, longe disertius, Non intelligis qua insunt: quomodo possit aliquando intelligere, quae ne leuiter quidem inspicere velis: Sume librum in manus: lege historiam omnem, & qua nota sunt, memoria tenens, ea quae obscura sunt, parumque manifesta frequenter percurrere. Quid si nō poteris assiduitate lectionis inuenire quod dicitur, accede ad sapientiores, uade ad doctores, conmunica cum his ea quae scripta sunt, declara uehemens studium. Et si viderit te Deus tantam animi promptitudinem adhibere, non despiciet tuam vigilantiam ac sollicitudinem. Verum etiam si nullus homo te docuerit quod quaeris, ipse sine dubio referabit.

IX. Habemus ab his Patribus, primo τὸ ἐπισημασμένης, deinde τὸ ἐπισημασμένης animi affectum, & assiduitatem: secundo familiaritatem cum lingua Scripturarum: tertio iteratam difficultium locorum lectionem: quarto locorum comparationem perspicuorum cum obscuris: quinto peritiorum & doctiorum auxilium: sexto ipsam Spiritus Sancti operam. Et haec quidem omnia, non Episcopis, non Presbyteris, non Doctores, non Mo-

nachis propria: sed infimis etiam laicis aequae communia. Sunt tamen etiam iulmodi, vt absque ijs, ne acutissimi quidem quicquam proficiant, imo profus oleum perdant atque operam. Itaque sic concludo: Si haec non sufficiunt ad intelligentiam Scripturarum, & propter harum obscuritatem abijcienda sit earum lectio, tum non tantum laici, sed etiam omnes omnino Christiani ab ea etunt arcendi, nullo exemplo, non Monacho, non Episcopo, non ipso Papa, quia ne hi quidem plura adiumenta habere possunt. Sin autem ista sufficiunt ad intelligenda difficiliora; tum vero aequae permittenda lectionem esse laicis, ac Monachis, Episcopis, Papae: quia vtriusque illa sunt communia.

X. Ad Bernardum ab Hardingo productum testem, facilis responsio proprie me pieque dictum esse, non minus frustra animalem hominem in rebus spiritualibus laborare, quam caeco lumen solis lucere. Sed animalem hominem non esse, Christianum idiotam, siue laicum: eum potius qui ita mundo habitet, vt Deo non subijciatur, vacuusque sit Spiritu diuino: at fidelium conuersatio in caelis est, tertio ad Philippenses: & qui non habet Spiritum Christi, non est eius, ad Roman. 8. Itaq; Bernardum non obstare, quominus vultet laici legant Scripturas.

C A P. X.

An plebi periculosum sit Scripturas legi.

I. Sed plebi periculosam & noxiam esse sacrorum librorum lectionem, longe curiosius aduertarij contendunt: in eo toti, vt diligenter omnia congerant. Pericula (inquit Hardingus) & incommoda, quae vulgaris & vernacula Scripturarum lectio secum adfert, iuxta eorum iudicium qui eam improbant, magna, varia, multaque sunt. Ex his verbis primo ingenium Papistarum agnoscamus, ex comparatione cum antiquis Patribus. Nam hi, vt vidimus, toti erant, in congetendis inculcandisque populo vilitatibus, quae procedunt ex Scripturarum lectione: illi autem contrarium sibi pensum assumpserunt: annos germani Patrum filij? Imo heroum filij noxae.

II. Sed haec tot tantaque pericula, quae nam esse possunt? Bellarminus ca. 15. libr. 2. de Verbo Dei, reuocat ad duo capita, fidei videlicet, & morum. Plebs, inquit, accipiet facillime occasionem errandi, tum in doctrina fidei, tum in praeceptis vitae ac morum. Rufus, ingenium obseruo Papisticum. Chrysostomus praefatione in Epistolam ad Romanos, cum increparet suorum in legendis Scripturis legentem, tandem exclamat, *ὡς τὸ πῶς τὸ μὴ ἴσθαι τὸν θεόν, ὡς τὸ μὴ ἴσθαι τὸν θεόν, ὡς τὸ μὴ ἴσθαι τὸν θεόν.* Hinc (inquit) insinua germinant mala, videlicet ab ignorantia Scripturarum: nimirum hoc propter eorum habebat necessario ignorari Scripturas, cum non leguntur: ac proinde haec omnia quae ex ignorantia oriuntur mala, ipsi lectionis neglectui volebat imputari. Sed pergit, & ea mala, itidem vt Bellarminus, dupliciter diuidit in fidem & mores: de fide, Hinc (inquit) magna haereson pestis exorta est. De moribus, Hinc vita negligenter acta. Quae lo, attendite, auditores. Bellarminus vult & fidem & mores corrumperet ex Scripturae lectione: Chrysostomus vult & fidem & mores corrumperet ex Scripturae neglectu. O iterum germanos Patrum filios! Sed examinemus singula capita.

III. De haeresi Hardingus. Primum, cum haereticorum venenum plebem in primis inficiat, omnesque haeretici ex Biblijs venenum suum praetextu Verbi Dei hauriant; minime consentaneum videtur, vt quisque curiosus & putidus idiota Biblia suo sermone legat, atque excutiat. Deinde, si haereticis à peruersa intelligentia, non à Scriptura oriatur, quinam in haeresin procliuus incident, quam homines plebeij, qui intelligere quae legunt minime possunt? Incredibile vero videatur, vt plebs indocta ea percipiat, quae doctissimus quisque diuturno studio, summoque labore vix tandem assequi potest?

IV. Bellarminus idem probat experimento. Cassianus collatione decima Anthropomorphitarum absurdissimos errores ex sola imperitia esse natos refert. Aeneas Syluius in libro de Origine Bohemorum, refert errores crassissimos Thaboritarum, Orebitarum, & aliorum, qui Scripturas materna lingua legebant, & non intelligebant. Idem accidit Dauidi Georgio, omnium haereticorum pestilentissimo, qui nullam linguam nouerat, nisi suam matrem, id est, Batauorum.

V. Respondeo, argumentum oportere confici in hunc modum: Nulli, qui possunt in haeresin incidere, debent Scripturas legere lingua sibi cognita. At omnes laici possunt in haeresin incidere. Ergo nulli laici debent Scripturas legere lingua sibi cognita. Nego maiorem; & contra: Omnes clerici debent Scripturas legere: At omnes clerici possunt in haeresin incidere. Ergo quidam qui incidere possunt in haeresin, debent Scripturas legere. Maior conceditur ab ipis aduertarijs: & facile confirmatur: nam si neq; laicis, neq; clericis liceret, ergo omnino frustra datae illae essent: negauit autem Chrysostomus in eum finem esse datas, vt in membranarum tantum habeantur.

VI. Minor probatur, primo, ex Pauli uaticinio Actor. 20. qui congregatis Mileti presbyteris Ephesinjs, Scio (inquit) ex vobis ipsis exorturos, qui loquantur peruersa, vt discipulos post se abstrahant. Deinde experimento, quo id vaticinium pulcre confirmatum est: vix enim quisquam fuit haeresiarcha, aut inter haereticos paulo illustrior, qui non ex clero prodierit. Presbyteri fuerunt Marcion, Acrius, Alexander Bualensis primus author Arianæ dissensionis, Arius ipse, Origenes, Tertullianus, Anastasius primus Nestoriani simi praedicator, atq; alij plurimi. Episcopi vero, infinito numero sunt in Ecclesiastica historia obseruati propter gradus dignitatem. Auxentius Mediolanensis, Vrsatius Syngidonensis, Valens Murtorum, Acacius Caesariensis, Achilles Alexandrinus, Agrippinus Carthaginensis, Macedonius, Nestorius & Sergius, Constantinopolitanus, Dioscorus Alexandrinus. Quamquam, quid singulos percurro, cum integra Concilia nominare possim? Mediolanense Episcoporum trecentorum septuaginta trium, Ariminense, sexcentorum: Ephesinum secundum, atque alia?

VII. Et quidem ab his vitis eo maius est periculum, quo, siue propter doctrinam, siue propter auctoritatem illustriores sunt, & facile plurimos ad



XXV. Scilicet, tam facile homines abducuntur à terrenis ad cœlestia, à carnalibus ad spiritualia! Scilicet adeo immutata est hominum natura, vt quos olim necesse erat increpare, quod essent carnales, tertio capite prioris ad Corinthios, & quod post multum tempus hærent ipsi elementis, & lacte egerent, ad Hebr. 5. ijs, si vel digito Biblia indices, si vel verbo legenda significes; imo vero nisi seuerè prohibeas, periculum sit ne toti subito spirituales fiant, & vim faciant cœlorum regno. Denique timet Sutor, & merito quidem timet, vt pote Papista, ne non plures sint, quæ sua sunt quærentes, quam quæ sunt Christi.

XXVI. Quanto aliter Dauidi Beatus (inquit) vir cuius in lege Domini voluntas, quique in ea meditatur dies ac noctes: Psalmo 1. id est, interprete Arnobio, qui memor legis Dei, ibi suam occupat voluntatem, & diurnam ac nocturnam actionem suam in meditatione diuina & legis exercet, vt hoc quod Adam perdidit contemnendo iste custodiendo inueniat. Quanto aliter Moyses, Meditaberis sedens in domo tua, & ambulans in itinere & dormiens, atque consurgens: Deuteronom. 6. Origenes in Exodum homilia 12. Omnis, qui, cum legitur Moyses, de negotiis seculi, de pecunia, de lueris sollicitudinem gerit, auersus est. Omnis, qui possessionum curis stringitur, & diuitiarum cupiditate distentitur, qui gloria seculi, & mundi honoribus studet, auersus est. Et paucis interpositis Quid ergo est conuerti? Si his omnibus terga vertamus, & studio, actibus, mente, sollicitudine, verbo Dei operam demus, & in lege eius die ac nocte meditemur, omnis sis omnibus Deo vacemus, exerceamur in testimoniis eius, hoc est, conuersum esse ad Dominum.

XXVII. Nullum tamen est periculum. Nam qui Scripturam & leget diligenter, & animo fideli, inueniet sibi necessitatem impositam edendi panis in sudore vultus sui, statim ab initio Scripturæ, id est, Geneleos tertio. Et à Paulo audiet, posterioris ad Thessalonicenses tertio, Cum essemus apud vos, denunciabamus vobis, quod si quis nolit operari, etiam non edito. Audimus enim quosdam versari inter vos inordinate, nihil operis facientes, sed curiosos agentes. Is autem qui sunt istiusmodi, denuntiamus, & e-

os obsecramus per Dominum nostrum Iesum Christum, vt cum quiete operantes suo pane vescantur. Deinde quinto capite prioris ad Timotheum leget, Si quis suorum, & maxime domesticorum curam non habet, fidem negabit, & est infideli deterior. Comperiet denique præceptum, Sex diebus operaberis, & facies omnia opera tua. Exodi vigesimo. Et hæc denuntiationes, obtestationes, obsecrationes, & mandata; imo vero hæc fulgura sufficienti excutiendæ incuriæ. Nec sane cognitum fuit vllum periculum eiusmodi Chrysofomo, qui clamabat præferendam Scripturarum lectionem curæ domesticæ, in Matthæum homilia 5. & ἡ ἐχθρὸς τῶν τῶν σαρκῶν ἀναγκάζει τὸν ἄνθρωπον τὸν θεὸν ἵνα μεταχειρῆται τὴν γυναικῆ, & τὴν παιδίαν τῶν τῶν κινουμένων τῶν τῶν ἐπιτηδίων καὶ τῶν σαρκῶν, & τὸν, & τὸν τῶν βιωτικῶν ἀπὸ τῶν πνευματικῶν, Non oportebat à cœtu Ecclesie recedentes, contrariis huic studio negotiis implicari: sed domum reuersos continuo librum assumere: ac uxorem, liberisque ad dictorum communionem accersere: atque ita demum huius vitæ negotia attingere.

XXVII. Superest arrogantia. Est enim (inquit) præsumptio insignis rudibus, hominibus tractare velle ardua Scripturæ diuinæ mysteria, quæ docta sublimiaque ingenia vix penetrare queunt, Velle (inquam) in eorum lectione versari quæ obscura sunt ac recondita. Sed & maioris arrogantia fuerit, si eam excutere, & de sensibus eius disceptare præsumpserit.

XXVIII. Respondeo, nescire Sutores, quid sit arrogantia: negari autem eum esse huius criminis reum, qui difficultia inquirat, sed tantum qui, à quibus adhuc longe abest, ad ea se peruenisse putat. Hunc, siue legat, siue non legat Scripturam, nos etiam detestabimur: sed & videmus in Scriptura coercitum, μή τις ὑψηλά φρονῆταις, non elate de vobis ipsis sentientes, 12. ad Roman. Et ἐφ' ἧς μετὰ ἡμεῶν φρονῆταις, denuntia, ne efferantur animo, 1. ad Timoth. 6. At illud non veremur, ne quis merito damnet: quia, et si difficultia sint quedam, tamen ea ad nos omnes pertinent; proinde sunt diligentè inquirenda, id est, vt iussit Christus) scrutanda.

FINIS LIBRI DECIMI.

LIBER VNDECIMVS, De CANONIS INTELECTV.

Caput Primum.

De Scripturis vertendis, Status Controversia.



E Scripturæ lectione hætenus. Eiusdem Intellectus, in verbis est, vel sententijs. De illis nunc, postea de istis: quia verba sententiarum signa sunt: primumque est sententiarum intelligendarum impedimentum, signorum ignorantio: Itaque hæc non remota, fieri non potest, vt ad sententiarum mysteria deueniamus.

II. Verba, quibus à Spiritu Sancto concepti sunt & d. ti libri sacri, vel Hebræa sunt, vel Græca, illa pertinent ad Verus Testamentum, hæc ad Nouum.

Et vt quæ quidem tantum ijs per se cognita, qui natura Hebræi olim erant, vel Græci, quemadmodum noar, Italica Italis, Germanica Germanis, Hispanica Hispanis, Gallica Gallis. Similiter vt Italica Germanis, Hispanis, & Gallicis. Germanica, Italica, Hispanica & Gallica incognita sunt: Hebraica etiam & Græca omnino barbara sunt, non Hebræis & Græcis: nisi vel ipsa doceantur: vel certe, quod proximum est adiuuentum, transferantur: quorum duorum prius nullam habet contouersiam inter Catholicos & Papistas: at secundum habet.

III. Sic nobis quæstio nascitur deinceps agitata de Translationib. Scripturæ Sacræ. Eiusque duo sunt capita. Prius, an ius fasque sit Scripturæ sacræ libros in quamlibet linguam vulgo cognitam, captiuique plebis accommodatâ transferre. Alterum, quanta sit, aut esse debeat Translationum auctoritas in Ecclesia.

IV. De primo cap. scripserunt iidem qui sunt enumerati in præced. Contro. Porro Catholicis vno verbo respondent, & posse, & debere totam Scripturam sanctam plebi communicari, eo idiomate quod ipsa intelligat: laudabilemque esse eorum operam, qui in id opus incumbunt. Neque hoc tantum verbo docuimus, sed etiam reapse completimus. Nam ex quo tempore Deus hominum miseris instaurauit puram Euangelij prædicationem, Scripturam habemus non tantum Hebraice, Græce & Latine, vt prius: sed etiam Gallicæ, Italice, Hispanice, Germanice, Anglice, Bohemice, & aliter: sic, vt omnibus iam lingua laudet Dominum, & salutem suam quilibet haurire possit e fontibus.

V. At Papistæ aliter sentiunt: sed & ipsi inter se varie. Nam initio grauitè, & in vniuersum inuehebantur in omnes versiones vulgares, easque seuerè damnabant. Petrus Sutor Carthusianus, vernaculam & maternam (sic enim appellat Bibliæ versionem non improbat tantum, sed etiam pollicetur ostensurum, esse ineptam, temerariam, periculofam. Petrus Lizetus testatur Ecclesiam Catholicam conuertentem habere, hanc vulgarem translationem, Christianissimo potius erroris circumuentionem, & hæreseos perniciem, quam adiuuentum attulisse. Franciscus Cordubensis, non tantum inde contendit fieri Scripturam obcuriorem, sed eos etiam qui eam transferunt in linguâ vul-

garem, male mereri de fide Christiana. Ioannes Arboreus Theosophiæ lib. 8. c. 11. Hæresum (inquit) vna origo est, sacras literas in vulgarem linguam transferre. Alphonsus de Castro, hoc nomine reges Hispaniæ valde laudat, quod vernaculas versiones prohibuissent. Locus, est 13. c. lib. 1. contra hæreses, Laudandum merito venit edictum illustrissimorum Catholicorumque Hispania Regi, Ferdinandi videlicet, eiusque coniugis Elizabethæ, quo sub grauissimis pœnis prohibuerunt, ne quis sacras literas in linguam vulgarem transferret, aut ab alio translatus quoquo pacto retineret.

VI. Deinceps vero inflexerunt se, & molliores facti, ipsam quidem versionem desierunt omnino funditusque impugnare: sed vt tolerandam potius, quàm aut præcipiendam, aut diserte permittendam. Itaque cœperunt illi quidam paucis annis nostrorum diligentiam in hac parte imitari. Louanienses n. Gallicæ nobis ediderunt libros sacros: Rhemenfes Anglice, vt comperi ex Whitakero. Vltim tamen varijs cautionibus compescuerunt: vnde natum est Concilij Tridentini edictum, in Iudice librorum prohibitorum, quod iam recitatam est superioris lib. c. 1.

VII. Ex his duabus sententijs, prior sine dubio erat secundum carnem prudentior: quæ id, vnde sibi malum Papismus metuit, profusè vetare maluit, quàm laborare in cautelis excogitandis: cõsilio, si non honesto, certe securo, & minus molesto. Posterior vero, plus habet astutiæ, quæ, vt videbat verecunde nõ posse prohiberi, tot cautionibus cohibet, vt non magis valeat permissum quàm prohibitum: consilio etiam paulo magis laborioso, tamen in speciem honestiore.

VIII. Sed, vt intelligamus harum sententiarum auctores, siue mauius, hos duos Papistarum ordines, verbis potius quam re ipsa discrepare, obseruandum est, primo iisdem vtroque argumentis vti; ab iisdem incommodis: quidni igitur censeamus in eundem finem conspirare? Secundo, posteriores ita suam sententiam temperare, vt diserte significant singulis impetrandam esse facultatē, & quidem scriptam, vtendi vulgata editione aliqua. At hoc quis non videt, supponere generalem prohibitionem? Nam alias, quid opus esset speciali indulgentia?

IX. Et tamen Bellarminus, idemque Salmero putauit occasionem sibi luculentam præberi insurgendi in Martinum Chemnitium, quasi Papistas calumniantem, quod prohiberent omnino vulgares translationes, qui tamen nihil dixit huiusmodi: nihil etiam, quod non vere potuerit. Nam cum examinaret Decretum Concilij Tridentini sessione 4. de editione & vsu sacrorum librorum, obseruat agi eo Canone tantum de Latinis editionibus, quod negare nemo potest, qui locum legentis, quem ipse totidem verbis transcriptum recitat. Et, oblique igitur, (inquit) quod alius aperte facit, damnant, si in aliis vernaculas, & populares linguas Scriptura transferatur. Et multo post, Quæstio est, an liceat Sacram Scripturam transferre ex suis fontibus in illas linguas, quæ hoc tempore in nostris regionibus vsitata sunt, & late patent. Hoc institutum Pontificij non tantum damnant, sed ferro & flamma persequuntur, dimicantes tantum pro Latina versione.

X. Hæc Chemnitius libere & vere, vt debuit: quibus cum opponit Bellarminus regulam quartam Indicis librorum prohibitorum, nihil aliud quam